

IN:

A. Hielkema (red.), De dandy of de overschrijding van het alledaagse. Facetten van het dandyisme, Uitg. Boom, 1989, p. 7 - 11.

Inleiding

Wat dandyisme is, lijkt op het eerste gezicht in een enkele zinsnede verteld te kunnen worden. Het is het zeer goed, al te goed of overdreven goed gekleed door het leven gaan. Dandy's zijn mannen die dag in dag uit de grootst mogelijke zorg besteden aan zelfs de kleinste details van hun garderobe. Daar hield Carlyle het in ieder geval op: 'A Dandy is a Clothes-wearing Man, a Man whose trade, office and existence consists in the wearing of Clothes.' (1)

Zo eenvoudig is het echter niet. Barbey d' Aurevilly noemde het dandyisme 'toute une manière d'être' (2), een complete menselijke bestaansvorm, die zich weliswaar ook kenmerkte door de grote aandacht voor kleding en de wijze waarop deze gedragen werd, maar veel verder reikte dan de zorg om de knoop, de das, het vest en de wandelstok.

Het dandyisme is ook protest tegen de vulgariteit van het alledaagse. Dandy's geven aanstoot, per definitie. Deden zij dat niet, dan zouden ze geen echte dandy's zijn. Als menselijke bestaansvorm is het dandyisme een uiting van cultuurkritiek, die zich richt tegen een wereld waarin het geestelijk klimaat bepaald wordt door het materiële, ten koste van de schoonheid, de elegantie en de verfijning.

In dit boek zal een aantal samenhangende facetten van het dandyisme aan de orde worden gesteld. Er is niet getracht een omvattende en uitputtende verhandeling over het dandyisme tot stand te brengen. Dat zou te veel gevraagd zijn, omdat, als het moet worden beschouwd als 'toute une manière d'être', niet vastgesteld kan worden waar het dandyisme eindigt en wanneer het begon.

Lag dat begin bij de grote Beau Brummell (1778-1840), en bij sommige van zijn Franse en Engelse tijdgenoten, onder wie de extravagante acteur Romeo Coates (1772-1848) die zijn teksten niet onthield? (3) Of was er al sprake van dandyisme bij iemand als Beau Nash (1674-1761), de roemruchte arbiter elegantiarum van het kuuroord Bath die de Engelsen de wellevendheid bijbracht? (4) Had de hofnar reeds de trekken van de dandy? (5) Of is het dandyisme geheel tijdloos en van alle tijden, zodat zelfs beweerd kan worden dat in de Oudheid Lucullus, Ovidius, Petronius, Seneca en anderen er al exponenten van waren?

Als ook de levensstijl van deze ouden dandyisme was, is het onmogelijk het dandyisme te benaderen en te beschrijven: het is te algemeen. Er moet derhalve gezocht worden naar een plaats- en tijdsbepaling van het dandyisme die meer houvast biedt. In Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal wordt het dandyisme omschreven als: (I) de manieren en kleding van een dandy, de modieuze geavanceerdheid van de toonaangevende jeugd en (II) de literaire romantisch-aristocratische protesthouding van bepaalde negentiende-eeuwse auteurs. De eerste omschrijving verwijst vooral naar de negatieve interpretatie van Carlyle c.s., die niet minder algemeen is dan die van Barbey d' Aurevilly. Het woord dandy hier genoemd vormt geen nadere specificatie, omdat Van Dale ook aan deze

aanduiding een ruime betekenis geeft: een dandy is een mannelijk persoon, een jongmens dat met bijzondere zorg de mode volgt en zijn uiterlijk verzorgt.

Als het er, zoals in het volgende, om gaat facetten te belichten van een dandyisme dat géén ongrijpbaar dandyisme is van alle tijden en alle plaatsen met alle mogelijke bedoelingen, biedt de tweede omschrijving in het woordenboek het beste uitgangspunt: het dandyisme in de betekenis van literaire romantisch-aristocratische protesthouding van bepaalde negentiende-eeuwse auteurs.

Dit is een uitgangspunt en niet meer dan dat, aangezien verschillende auteurs van dit boek ertoe neigen in het dandyisme toch meer te zien dan alleen een aanwijsbaar cultuurhistorisch fenomeen dat in plaatsnamen, jaartallen en citaten beschreven kan worden. Zo stelt Bart Verschaffel in zijn bijdrage over Lodewijk van Deysse dat het woord dandy niet alléén mag verwijzen naar de moeilijk op één lijn te stellen excentriekelingen tussen 1800 en 1900, van Brummell en Coates tot en met Wilde en Couperus. Ook hij hoedt zich echter voor een ongrijpbaar dandyisme van alle tijden en alle plaatsen: 'De betekenis van het woord [dandy] wordt gevormd en vastgelegd door een proto-typische verwijzing naar een historische persoon - Brummell, Wilde, D' Orsay, Montesquiou, Couperus - waarover een verhaal verteld wordt - door Carlyle, Barbey d' Aurevilly, Balzac, Baudelaire, Huysmans, Barrès, D' Annunzio. De "dandy" is een type dat gevormd wordt in literatuur en essayistiek en staat voor een mogelijke bestaansvorm, een existentiële logica.'

Deze analyse geeft het dandyisme het kader waarin het dichterbij komt. Er kan een driedigtheid geconstateerd worden:

- het proto-typische dandyisme van allereerst met name Beau Brummell,
- het dandyisme in de literatuur en de essayistiek, in de Engelse fashionable novels (1825-1835) en later onder andere in de cultuurkritiek van Barbey d' Aurevilly, Baudelaire en anderen, en
- het na-geleefde dandyisme van deze cultuurcritici en talloze anderen, die soms op hun beurt weer prototypen werden.

Het dandyisme is dan een complex van eigenschappen en tendensen, en inderdaad een -isme, dat zijn samenhang vindt in het voorbeeld van één superieure dandy, maar steeds nieuwe gedaanten aanneemt en ook van plaats verandert. Brummells daden en stijl werden in Engeland overgeleverd en beschreven, waarna het verhaal in Frankrijk werd gekleurd en aangevuld om tijdens het fin-de-siècle via Oscar Wilde Engeland weer aan te doen. De gebruikers van het dandy-ideaal pasten het aan naar eigen inzicht en omstandigheden, en trachtten te leven naar het door hen zelf geschapen beeld van het dandyisme. In de twintigste eeuw vestigde het dandyisme zich ook buiten West-Europa, onder andere in Hollywood en New York.

In dit boek komt in hoofdstuk 1 de eerste prototypische dandy aan de orde: Beau Brummell - zijn aardse leven en zijn leven in de letteren.

Om hem reliëf te geven tegen de achtergrond van de Romantiek wordt vervolgens Fürst Hermann von Pückler-Muskau ten tonele gevoerd die weliswaar veel affiniteit met het dandyisme had, maar toch veel meer een romanticus was. Het onderscheid tussen de levenshouding van de vroege dandy en die van de romanticus staat centraal in dit tweede hoofdstuk.

Daarna volgt de protesthouding van de dandy's. Jaap Goedegebuure en Ton Steijger beschrijven in hoofdstuk 3 de ontwikkeling van dit dandyisme in het fin-de-siècle,

waarna in het vierde hoofdstuk aan de hand van enkele essays van Oscar Wilde langer wordt stilgestaan bij de inhoud van de cultuurkritiek van de dandy.

Hoofdstuk 5 is een vergelijking tussen de wederwaardigheden van de 'femme fatale' en die van de dandy in de negentiende eeuw. Beide verschijnselen vormden in een aantal opzichten een reactie op de heersende maatschappelijke opvattingen over vrouwelijkheid en mannelijkheid en hadden daarop op hun beurt een grote uitwerking - de femme fatale die in het hoofdstuk de meeste aandacht krijgt, als onvrouwelijke vrouw, en de dandy als onmannelijke man.

Het zesde hoofdstuk, over Louis Couperus, dat het eerste is van drie opeenvolgende stukken over dandyisme in Nederland, sluit aan bij het voorgaande, omdat bij de behandeling van het thema 'Couperus als dandy en auteur' het accent gelegd wordt op de cultuurkritiek van de dandy, zoals deze tot uiting kwam in het niet geëngageerd zijn en in literaire experimenten met het motief van androgynie.

Couperus is de bekendste Nederlandse dandy, maar er was ook de tekenaar-schilder Karel de Nerée tot Babberich die misschien, juist omdat hij niet tot de voornaamste kunstenaarskringen van zijn tijd behoorde, eerder nog dan Couperus een Nederlandse navolger van het West-Europese fin-de-siècle-dandyisme genoemd kan worden. De Nerée tot Babberich stond nadrukkelijk open voor internationale invloeden, hetgeen onder andere blijkt uit het feit dat hij inspiratie vond in de Japanse kunst, bij Beardsley en in het thema van de femme fatale.

Lodewijk van Deyssel, aan wie het achtste hoofdstuk is gewijd, was geen dandy, maar beschreef wel als een van de weinige Nederlanders elementen van de psychologie van de dandy. Het jeugdige besef van de uniciteit van zijn individuele bewustzijn wekte bij Van Deyssel zeer hoge aspiraties. Als uniek mens wilde hij keizer zijn en ook monumentale kunstwerken scheppen. Toen het daar niet van kwam, meende hij dat het dandyschap dan nog de beste mogelijkheid was om de intenties van het innerlijk uiterlijk kenbaar te maken.

Gabriele D' Annunzio, door Harald Hendrix centraal gesteld in het negende hoofdstuk, was in leven en werken de dandy zoals Van Deyssel hem typeerde. D' Annunzio legde zich echter niet neer bij het dandyschap als compromis tussen ambities en de werkelijkheid waarin geen behoefte was aan een nieuwe 'Napoleon'. Hij bereikte als dandy de status van nationale held en van zijn bestaan zelf maakte hij een monumentaal kunstwerk.

De twintigste eeuw is, nog meer dan de negentiende, de eeuw van de dandy. Om maar niet gelijk te zijn zetten de dandy's hun hoogmoedig spel met de groeiende massa op steeds geraffineerdere wijze voort. Ze traden buiten de bedding van de authentieke vormen van het dandyisme. Na de Eerste Wereldoorlog deden nieuwe dandy's van zich spreken die het dandyisme niet meer gebruikten als een cultuurkritische boodschap, maar als een tijdsbesteding van (politieke) desperado's en (anti)helden in een heldenloze samenleving. In hoofdstuk 10 wordt de aandacht op hen gevestigd.

Het allermooiste dandyisme is veelzijdiger dan ooit. In het historische proces van schaalvergroting zijn oude scheidslijnen, zoals tussen aristocratie en democratie, de burger en de dichter, mannelijkheid en vrouwelijkheid, g e ë v o l u e e r d e n uitgesplitst, verstrooid, in ontelbare kleine barrières en drempels tussen tegengestelde maatschappelijke verschijnselen van allerlei aard. In zijn slothoofdstuk

zet Mattias Duyves uiteen, hoe het dandyisme met deze ontwikkeling van schaalvergroting en diversificatie in het sociale leven is mee-gemoderniseerd. Twee eeuwen na Beau Brummell blijft als voornaamste kenmerk van de dandy, bijvoorbeeld van Andy Warhol, over, dat hij zich beweegt op de grenzen van tegengestelde levensstijlen. De dandy leeft bij de gratie van de spiegel, maar zelf is hij door zijn consequente, moedwillige keuze voor de andere kant van de lijn telkens de spiegel voor allen aan gene zijde van de grens, altijd de paradox in elk paradigma.

André Hielkema, voorjaar 1989

Noten:

1. Thomas Carlyle, *Sartor Resartus* (Londen 1906, oorspr. 1833), p. 235.
2. Jules Amédée Barbey d' Aurevilly. *Du Dandyisme et de Georges Brummell* (Caen 1845), p. 12.
3. Zie: Edith Sitwell, *The English Eccentrics* (Stockholm / Londen 1947), p. 132 - 165.
4. Zie: David Gadd, *Georgian Summer. The rise and development of Bath* (Newbury Berkshire 1987), p. 37 - 98. En: Oliver Goldsmith, 'The Life of Richard Nash, Esq.'. In: *The miscellaneous works of Oliver Goldsmith* (Londen 1895, oorspr. 1762), p. 513 - 568.
5. Zie: A.C. Zijderveld, *Over narren en hun gespiegelde werkelijkheid* (Deventer 1985), p. 125 - 126.